

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KO'NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI

G'aniyeva Nargiza Alijonovna
TIFT universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrası o'qituvchisi.

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va takomillashtirishning psixologik imkoniyatlari tahlil qilingan. Mustaqil ishlash ko'nikmalarining mohiyati, psixologik omillari, motivatsiya, refleksiya, o'z-o'zini boshqarish va ijodiy fikrlashning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, mazkur ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik-psixologik usullar tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil ishlash, bo'lajak o'qituvchi, boshlang'ich ta'lim, motivatsiya, refleksiya, psixologik imkoniyatlar, kasbiy kompetensiya.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston har qanday davlat kabi ta'lim tizimida o'ziga xos maqsad va vazifalarni belgilab bermoqda. Mamlakatda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishga alohida e'tibor berilayotgani bunga yaqqol dalildir. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi, mustaqil ishlash qobiliyati va psixologik yetukligi ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish nafaqat ularning shaxsiy rivoji, balki kelajakda o'quvchilarda mustaqil fikrlashni tarbiyalash uchun ham zarurdir.

Mustaqil ishlash ko'nikmalari o'qituvchining o'z ustida doimiy ishlashi, yangi bilimlarni izlab topishi, pedagogik vaziyatlarni mustaqil tahlil qilishi va yechim topish qobiliyatini rivojlantiradi. Ushbu jarayonda psixologik omillar muhim o'rin tutadi. Shu sababli, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmalarini takomillashtirishning psixologik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim faoliyat shakllari, usullari va vositalari tarkibiga, mazmuniga jiddiy qarash ularda o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirishda ahamiyatli sanaladi. Chunki har berilgan mustaqil ta'lim topshirig'ini bajarishda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ham psixologik, ham fiziologik jihatlari hisobga olinishi joiz. Bunda hattoki, pedagogik

amaliyot devri juda qo'1 keladi. Ya'ni pedagogik amaliyot davrida biriktirilgan boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan ishlashni nazorat qilish, o'quvchilar bilan amaliy mashg'ulotlarni olib borishda bo'lajak boshlang'ich o'qituvchilarining mustaqil ishlash ko'nikmasini rivojlantirish masalalari ayni muddaodir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mustaqil ta'lim olish maqsadini belgilash va uning o'quvchilarda mustaqil bilim olish, mustaqil ishlash, ijodkorlik, egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llash, o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikma va imkoniyatlarini shakllantirish bilan kasbiy rivojlanishni ta'minlashga qaratilganligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga nazar soladigan bo'lsak, A.K.Markovanning ta'kidlashicha didaktik kompetentlik o'qituvchi mehnat faoliyatining asosiy pedagogik jihatlarini tahlillar asosida yoritib berish va o'z ustida ishlash hamda egallagan bilim, ko'nikma, malaka va amaliy faoliyatning natijasi sifatida yuzaga chiqishi mumkinligi kabi masalalarga to'xtalib o'tgan[2]

Umuman olganda olib borilgan tadqiqotlardan, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metodik tayyorgarlikni takomillashtirishda zamon talablaridan kelib chiqqan holda yondashish muhim ahamiyat kasb etadi. "Avvalo o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirishda, ularda obyektiv zarur bilimlar (O'qituvchi mehnati, uning pedagogik faoliyati xususiyatlari, muloqot, shaxs to'g'risida, o'quvchilarning psixik rivojlanishlari, ularning yosh xususiyatlari to'g'risidagi psixologiya, pedagogikadan ma'lumotlar)ni shakllantirish lozim"[3]

A.A.Xoliqov o'zining ilmiy ishlarida "Bo'lajak o'qituvchilarning yuksak kasbiy tayyorgarlik darajasi, malakasi, bilimi, madaniy va ma'naviy-axloqiy saviyasining sifatini zamon talablariga javob beradigan darajada oshirib borish; bo'lajak o'qituvchilarni yuqori malakali kadrlar tayyorlash bilan pedagogik faoliyatning nufuzi va ijtimoiy maqomini ko'tarishga o'rgatish" dan iborat deya fikr bildiradi.

Psixologik nuqtai nazardan, **mustaqil ishlash — bu shaxsning o'z oldiga maqsad qo'yish, unga erishish yo'lida ichki resurslarni safarbar etish, faoliyatni o'z nazoratida olib borish qobiliyatidir.** S.L. Rubinshteyn (1973) fikricha, inson faolligi o'z ichki ehtiyojlari va tashqi ta'sirlar o'rtasidagi murakkab o'zaro aloqalar natijasidir. Shunday ekan, talabaning mustaqil ishlashi ham tashqi sharoit (o'qituvchi, topshiriq, muhit) hamda ichki motiv (qiziqish, o'zini tasdiqlash, natijaga erishish istagi)ning uyg'unlashuvi orqali amalga oshadi.

Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ishlashni shakllantirishning yana bir **psixologik imkoniyati** — bu irodaviy sifatlarni rivojlantirishdir. Irodaviy barqarorlik, diqqatni jamlay olish, sabr-toqat, o'zini tuta bilish mustaqil ish jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydi. Shu bois, pedagogik jarayonda irodaviy mashqlar, vazifalarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish, talabaning mustaqil qaror qabul qilishini rag'batlantirish alohida ahamiyatga ega.

Mustaqil ishlash ko'nikmalarining nazariy asoslari

Mustaqil ishlash — bu shaxsning o'z faoliyatini ongli ravishda rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish va baholash jarayonidir. Psixologik-pedagogik adabiyotlarda mustaqil ishlash ko'nikmalari shaxsning bilish faolligi, o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyat hissi bilan chambarchas bog'liq ekanligi ta'kidlanadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun mustaqil ishlash quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

- o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish;
- pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish;
- ijodiy yondashuv asosida qaror qabul qilish;
- o'z faoliyatini refleksiya qilish.

Mazkur ko'nikmalar o'qituvchining kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi bo'lib, ta'lim jarayonida uning samaradorligini oshiradi.

Mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda psixologik omillar

Motivatsiya — shaxsni faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillar majmuasidir. Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil ishlashga bo'lgan ichki motivatsiyaning shakllanishi ularning kasbga bo'lgan qiziqishi va mas'uliyat hissi bilan bog'liq. Ichki motivatsiya kuchli bo'lgan talaba bilimlarni chuqurroq o'zlashtiradi va mustaqil faoliyatga intiladi.

Refleksiya — shaxsning o'z fikrlari, harakatlari va faoliyat natijalarini tahlil qilish qobiliyatidir. Mustaqil ishlash jarayonida refleksiya talabaning xatolarini aniqlash, kamchiliklarini tuzatish va kelgusi faoliyatini rejalashtirishga yordam beradi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari refleksiya orqali pedagogik faoliyatga ongli yondashishni o'rganadilar.

O'z-o'zini boshqarish va irodaviy sifatlar - mustaqil ishlash yuqori darajadagi o'z-o'zini boshqarishni talab etadi. Vaqtni to'g'ri rejalashtirish, diqqatni jamlash, qiyinchiliklarni yengib o'tish kabi irodaviy sifatlar talabaning mustaqil faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ijodiy va tanqidiy fikrlashning ahamiyati

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mustaqil ishlash ko'nikmalarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijodiy fikrlash pedagogik jarayonda yangicha yondashuvlarni izlab topishga yordam bersa, tanqidiy fikrlash mavjud bilimlarni tahlil qilish va asosli xulosa chiqarishga xizmat qiladi.

Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi va ularning psixologik faolligini oshiradi.

Mustaqil ishlash ko'nikmalarini takomillashtirishning psixologik imkoniyatlari

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda quyidagi psixologik imkoniyatlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim;
- muammoli va tadqiqot faoliyatiga asoslangan o'qitish;
- psixologik treninglar;
- reflektiv mashg'ulotlar;
- o'z-o'zini baholash va monitoring.

Mazkur imkoniyatlar talabani shaxsiy faolligini oshiradi, mustaqil ishlashga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmalarini takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Mustaqil topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko'ra tizimli tashkil etish.
2. Talabalarni loyiha va tadqiqot ishlariga jalb qilish.
3. Refleksiya va o'z-o'zini baholash usullaridan muntazam foydalanish.
4. Psixologik qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ishlash ko'nikmalarini takomillashtirish psixologik jihatdan murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Motivatsiya, refleksiya, o'z-o'zini boshqarish va ijodiy fikrlash kabi psixologik imkoniyatlardan samarali foydalanish o'qituvchining kasbiy yetukligini oshiradi. Mustaqil ishlash ko'nikmalariga ega bo'lgan o'qituvchi esa boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ham mustaqil va tanqidiy fikrlashni muvaffaqiyatli shakllantira oladi. Samarali pedagogik muloqotni amalga oshirish-o'qituvchi kasbiy faoliyatining eng muhim tarkibiy qismidir. Pedagogik faoliyatdagi muloqot ta'lim muammolarini hal qilish, o'quv jarayonini ijtimoiy-psixologik ta'minlash vositasi, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni tashkil etish usuli bo'lib, ta'lim va tarbiyaning muvaffaqiyatini belgilaydi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'qituvchilarda motivatsiyani shakllantirish, ta'lim jarayonini rejalashtirish va baholash, axborot kommunikatsiya texnologiyalarini bilish, o'z ustida muntazam ishlash, psixologik bilimlarga ega bo'lish hamda o'z fanini mukammal bilish kabi kasbiy kompetentlik sifatlariga ega bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Демидова Т.Е. Профессиональная подготовка учителя к формированию общеучебных умений у младших школьников: моногр. – Брянск, 2005. – 180 с.
2. Маркова А.К., И.И. Бакулин., Г.С. Михайлов Соотношение профессиональных способностей к принятию и исполнению решений: Монография /, - М.: Народное образование, 2003. - 101 с.

3. Кузьмина Н.В., Е. Н. Жаринова. Методы исследования образовательных систем : монография / ; Российская академия образования, Ленинградский государственный университет им. А. С. Пушкина [и др.]. - Санкт-Петербург : Изд-во НУ "Центр стратегических исследований", 2018. — 162 с. — ISBN 978-5-98994-080-6.
4. Карпов А.В. Рефлексивность как психологическое свойство и методика её диагностики // Психологический журнал. 2001. Т.: 24. № 5. С. 45-57.
5. Nishonova, Z. Mustaqil ijodiy tafakkurni rivojlantirishning psixologik asoslari: Psixol. fan. dok. diss. avtoref. – Toshkent, 2005. – B. 38.
6. O.A.Qo'ysinov Kompetentli yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi. //Ped. fan. dok. diss. - T., 2019. - 218 b